

Korte mededelingen

Trek van de Grauwe Fitis *Phylloscopus trochiloides* in West-Europa

In een opstelling mistnetten in het Groene Glop op Schiermonnikoog werd op 26 augustus 1981 een Grauwe Fitis gevangen. De vogel werd geringd (Arnhem E 93 849) en na te zijn beschreven en gefotografeerd (figuur 1) weer vrijgelaten. Het betreft de zesde ringvangst in Nederland, en de tweede voor Schiermonnikoog (de eerste was op 25 augustus 1973). In de beide gevallen van Schiermonnikoog betrof het eerstejaars vogels.

De vangst in 1981 vond plaats tijdens een periode van massale trek van Fitis *Phylloscopus trochilus* en Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca*. Op de vangdag werd een record-aantal Fitisen gevangen (118) en nog twee andere *Phylloscopus*-soorten, te weten Tjiftjaf *Ph. collybita* en Fluiter *Ph. sibilatrix*. Deze vogels waren vermoedelijk voor het overgrote deel van Scandinavische oorsprong, gezien het weer in Scandinavië in deze periode (koufront-passage, toenemende invloed van een hogedrukgebied, gepaard gaand met noordwestelijke tot noordelijke winden; cf. Alerstam *et al.* 1973), en de vangst van een Bonte Vliegenvanger met een Noorse ring (Ås 976 699) op 24 augustus 1981. Ook in 1973 viel de vangst samen met grote aantallen Fitisen en Bonte Vliegenvangers.

Voor zover de ondersoort werd bepaald, behoorden de in West-Europa vastgestelde Grauwe Fitisen tot de ondersoort *viridanus*. De vogels van 1973 en 1981 op Schiermonnikoog behoorden op grond van de vleugelformule eveneens tot deze ondersoort (tweede slagpen even lang als de zevende; bij de andere ondersoorten is de tweede slagpen even lang als de achtste of korter, cf. figuur 1). Het broedgebied van *viridanus* strekt zich in een betrekkelijk smalle strook uit vanaf Zuid-Finland, Zuid-Zweden, het noorden van Duitsland en Polen, en de Baltische staten tot in West-Siberië, met een zuidwestelijke uitbreiding naar de Himalaya (Ticehurst 1938). Deze vogels overwinteren in India zodat de westelijke populaties in oostelijke tot zuidoostelijke richting wegtrekken.

Al minstens vanaf het einde van de vorige eeuw breidt de Grauwe Fitis zich naar het westen en noordwesten van Europa uit (cf. Suomalainen 1936). Sinds 1930 werden er broedgevalen bekend in Zuid-Finland. Als een belangrijke

oorzaak van deze uitbreiding worden wel de hoge voorjaarstemperaturen in deze eeuw in NW-Europa genoemd (Välikangas 1951). Deze auteur geeft een overzicht van de vestiging in Zuid-Finland en legt een verband met de gemiddelde temperatuur in mei en juni. Een hogere temperatuur in mei zou er voor zorgen dat de voorjaarstrek als het ware verlengd wordt: de vogels vliegen verder door. Een hogere juni-temperatuur zou bovendien de kans op broedsucces vergroten. Välikangas (1951) vond verder dat nieuwe vestigingen in Finland steeds samenvielen met hogere temperaturen in mei en juni. De stilstand in de uitbreiding waarvan in de eerste twintig jaren van deze eeuw sprake was, viel samen met aanzienlijk lagere mei- en juni-temperaturen.

Tegelijk met deze uitbreiding naar het noordwesten en westen, is het aantal herfstwaarnemingen in West-Europa toegenomen. In Groot-Britannië zijn van vóór 1958 13 gevallen bekend, vanaf 1958 tot en met 1979 118 (*Brit. Birds* 73: 524). In Nederland zijn tot en met 1980 16 gevallen bekend (alle van na 1960) waaronder vijf ringvangsten (gegevens CDNA).

Het samenvallen met sterke trek van Scandinavische vogels doet vermoeden dat de vogel van 1981, en mogelijk ook die van 1973, afkomstig was uit Scandinavië. Het is niet onaannemelijk dat deze noordwestelijke populaties bezig zijn met het ontwikkelen van nieuwe trekroutes. Sterke uitbreiding van het broedgebied van een vogel kan gepaard gaan met het zoeken naar nieuwe overwinteringsgebieden (Baker 1978).

Van de Grauwe Fitis zijn inmiddels een klein aantal winterwaarnemingen bekend. Groot-Britannië: 1 januari-26 februari 1961, 20 december 1964-15 januari 1965, 3× december 1968 (Sharrock 1974); Nederland: 3 december 1967

Figuur 1. Grauwe Fitis, 26 augustus 1981, Schiermonnikoog (André van Loon). Greenish Warbler *Phylloscopus trochiloides*.

(*Limosa* 42: 71), 22 december 1974-12 februari 1975 (*Limosa* 49: 72-75); Zwitserland: 2 januari 1960 (*Nos Oiseaux* 25: 315-317).

Bovengenoemde verklaring wijkt af van die van Rabøl (1969). Deze auteur zette uiteen dat de verspreiding over Groot-Britannië van waarnemingen van vier oostelijke *Phylloscopus*-soorten het broedgebied ervan weerspiegelde: de noordelijke Noordse Boszanger *Ph. borealis* en Bladkoninkje *Ph. inornatus* werden meer in het noordoosten van Groot-Britannië waargenomen dan de meer zuidelijk broedende Pallas' Boszanger *Ph. proregulus* en Grauwe Fitit, die meer in het zuiden werden waargenomen. Rabøl concludeerde daaruit, dat er dus geen sprake is van toevallig afdwalen. In plaats daarvan suggereerde Rabøl dat de westelijke populaties z.g. *reversed migration* (omgekeerde trek) vertonen, dat wil zeggen in plaats van te beginnen met een oostelijke trekrichting en vervolgens af te buigen naar het zuiden, trekken de vogels, precies omgekeerd, eerst in westelijke richting weg. Nog afgezien van het feit dat deze hypothese zelf nog weinig verklaart, lijkt mij dit bij de Grauwe Fitit niet erg waarschijnlijk. De Grauwe Fitit is de enige van de vier genoemde soorten waarbij van gebiedsuitbreiding sprake is. De mogelijke Scandinavische oorsprong veronderstelt bovendien een zuidelijke tot zuidwestelijke trekrichting. Hier schiet de hypothese van *reversed migration* tekort (cf. Winkelmann & Klarenberg 1977). Het ligt meer voor de hand om verband te leggen tussen de toeneming van de waarnemingen van de Grauwe Fitit in West-Europa en de uitbreiding van het broedgebied. Door die uitbreiding worden er mogelijk nieuwe trekroutes ontwikkeld. Deze hypothese maakt het in ieder geval onnodig om bij elke waarneming van de Grauwe Fitit in West-Europa het mechanisme van *reversed migration* te veronderstellen.

Een andere mogelijkheid is nog, dat het voorkomen in West-Europa eenvoudig het gevolg kan zijn van zwerven (*dispersal*) van eerstejaars vogels. Dit argument wordt echter enigszins ontkracht door de winterwaarnemingen, en het feit dat de vogels op Schiermonnikoog tijdens gunstige trekomstandigheden werden gevangen.

Met dank aan Dr E. Nieboer, T. M. van der Have, J. W. Schoorl en W. L. M. Tamis voor het kritisch doorlezen van de tekst.

Summary

Migration of the Greenish Warbler Phylloscopus trochiloides in Western Europe

A Greenish Warbler *Phylloscopus trochiloides viridanus* was trapped on Schiermonnikoog (Friesland). This

record coincided with a period of strong migration of Willow Warblers *Phylloscopus trochilus* and Pied Flycatchers *Ficedula hypoleuca*, probably from Scandinavia. The recent expansion of the breeding area of the Greenish Warbler is discussed. It is argued that the increase in records in western Europe should be explained in terms of developing new migration routes and wintering areas, rather than in terms of „reversed migration”, as suggested by Rabøl (1969).

Literatuur

- ALERSTAM, T. *et al.* 1973. Nocturnal passerine migration and cold front passages in autumn - a combined radar and field study. *Ornis Scand.* 4: 103-111.
- BAKER R. R. 1978. The evolutionary ecology of animal migration. Hodder and Stoughton, London.
- RABØL J. 1969. Reversed migration as the cause of westward vagrancy by four *Phylloscopus* warblers. *Brit. Birds* 62: 89-92.
- SHARROCK J. T. R. 1974. Scarce migrant birds in Britain and Ireland. Poyser, Berkhamsted.
- SUOMALAINEN H. 1936. Der Grüne Laubsänger, *Phylloscopus nitidus viridanus* Blyth., in Finnland, nebst einigen Hauptzügen seiner Ausbreitungsgeschichte. *Ornis Fenn.* 13: 89-124.
- TICEHURST C. B. 1938. A systematic review of the genus *Phylloscopus*. Trustees British Museum, London.
- VÄLIKANGAS I. 1951. Die Expansion von *Phylloscopus trochiloides viridanus* Blyth. im nordwesteuropäischen Raum, insbesondere nach Finnland, und ihre Ursachen. *Ornis Fenn.* 28: 25-39.
- WINKELMAN J. E. & KLARENBERG A. J. 1977. Vangst van een Noordse Boszanger *Phylloscopus borealis* in Nederland. *Limosa* 50: 119-122.

A. J. van Loon, Vakgroep Biosystematiek, Biologisch Laboratorium, Vrije Universiteit, De Boelelaan 1087, 1007 MC Amsterdam

Over het gedrag van een Noordse Pijlstormvogel *Puffinus p. puffinus*

Pijlstormvogels kan men zelden goed observeren in hun milieu, de open zee. Daarom zijn de volgende waarnemingen van een Noordse Pijlstormvogel in gevangenschap wellicht interessant.

De vogel was op 19 september 1978 op het strand van Texel gevangen en kwam via G. J. de Haan van het Natuurrecreatiecentrum op 20 september op het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee. Het verenkleed was gaaf en schoon. Alle veren leken nieuw, zodat het mo-